

HET TOERISTISCHE BELANG VAN HET ZWIN IN DE CONTEXT VAN DE VLAAMSE KUST

Paul Boerjan

Westtoer
Koning Albert I-laan 120
B-8200 Sint-Michiels
E-mail: paul.boerjan@westtoer.be

De kust als toeristisch-recreatief systeem

Anderhalve eeuw al heeft het toerisme een diepe en blijvende invloed uitgeoefend op de Vlaamse kust. Het is echter in de tweede helft van de 20e eeuw dat de kust zich ontwikkeld heeft tot een massatoeristische bestemming, zij het op veel plaatsen op een ongeordende wijze. De Vlaamse kust vormt een smalle strip van 65 km, die, onder de toeristische vraagdruk, zich een sterk verstedend en verstedelijkt uitzicht heeft aangemeten.

Maar, hoe dan ook, de kust blijft – in een Europese context – een uitzonderlijk druk bezocht toeristisch-recreatief gebied met een belangrijke sociaal-economische betekenis. Enkele cijfergegevens moeten dit duidelijk maken:

- De kust biedt een toeristische logiescapaciteit voor een half miljoen personen.
- Het jaarlijks aantal overnachtingen (inclusief deze in tweede verblijven) wordt op 33 miljoen geraamd.
- Het aantal dagtrips moet de grootte-orde van 20 miljoen benaderen op jaarbasis.
- De jaarlijkse bestedingen van de dag- en verblijfstoeristen benaderen de grootte-orde van de 2 miljard Euro.

Enkele afgeleide bedenkingen terzake:

De hoge vraagdruk op de Vlaamse kust wordt in de hand gewerkt door de nabijheid van een sterk verstedelijkt woongebied met een bevolking met een sterk koopkrachtniveau en met een behoorlijk stressgehalte.

Er gaat blijkbaar een magische aantrekkingskracht uit van de combinatie zee – strand – duinen – polders. Zo zijn blijkbaar heel wat Belgen onvoorwaardelijk bereid om, op topdagen, meerdere uren in file te staan om een dagje aan zee door te brengen.

Voor een korte afstands-dagtrip of (korte) vakantie blijft de doorsnee Belg zeer sterk georiënteerd op onze kustzone. Onze kust telt...

42 % van de binnenlandse dagtrips van de Belgen
39 % van de binnenlandse korte vakanties van de Belgen
52 % van de binnenlandse langere vakanties van de Belgen.

De aantrekkingskracht van de Vlaamse kust blijft zeer hoog, ondanks de nabijheid van kustzones met een beduidend sterkere natuurbelevingswaarde, in concreto de Opaalkust in Noord-Frankrijk en de Zeeuwse kust in Nederland.

Drie verklarende elementen dringen zich op:

- De aantrekkingskracht van onze kust is niet enkel gebaseerd op het natuurlijk systeem, maar ook op het erop geënte sociaal systeem: de kustambiance is bijzonder belangrijk en blijktbaar trekken mensen mensen aan.
- Ook de kwantiteit, kwaliteit en variatie van de logies- en commerciële voorzieningen oefenen een aantrekkingskracht uit.
- Belgen vertonen een vrij traditioneel reisgedrag qua bestemmingskeuze.

De magie van de kust

Volgens vele cultuuranalytici verkeert de westerse cultuur in crisis. Nooit was de welvaart zo hoog en de tevredenheid van het individu zo laag. De westerse mens zit voor een belangrijk gedeelte van zijn tijd gevangen in gefixeerde gedragspatronen, waarop het individu geen vat heeft. Economie en technologie zijn dominante systemen geworden, aangedreven door de motor van de rationele efficiëntie. De behoefte aan individualiteit zit gevangen in de door de genoemde systemen gecreëerde strakke kaders. Veel mensen hollen hun eigen schaduw na. Vervreemding, stress, burn-out vallen steeds meer mensen te beurt die niet aan de hoge systeemeisen kunnen blijven voldoen.

Een belangrijke motivator achter de vrijetijdsbesteding van de moderne westerse mens is het terugtreden uit deze strakke kaders. De magie van de kust schuilt hierin dat zij een ideale scène vormt om dit te realiseren. Dit is op het eerste gezicht verbazingwekkend. De kust stelt in principe niet zoveel voor: strand met daarachter de zee. Tezelfdertijd is de kust ook alles. De kust vormt een ongrijpbaar, steeds veranderlijk decor waarin de recreant onbewust uit zijn maatschappelijk gefixeerde kaders kan treden.

Kijkend naar de zee kan men de oneindige ruimte ervaren. Maar hoe oneindig de zee ook is, aan de kustlijn vindt ze haar einde. De zee lijkt eeuwig, maar tezelfdertijd is ze ook veranderlijk. Door de golven, de getijden, de lichtgevoeligheid verandert de zee permanent van uiterlijk. De zee is bedreigend, maar tezelfdertijd aantrekkelijk. Men ondervindt aan de kust allerlei chaotische prikkels zoals het voelen van zand, zonlicht, water en wind. De kust zet tevens aan om onbeschroomd de gefixeerde sociale kaders terug te dringen. De kust zet zelfs volwassenen aan tot uiteenlopende, ook kinderlijke activiteiten. Het kustkader lokt tevens permissief gedrag uit.

De conclusie lijkt alvast dat de kustzone – veel meer dan wat men bewust denkt – een magisch kader vormt om uit de dagdagelijkse gefixeerde en frustrerende economische en sociale omgevingskaders te stappen. Hierbij lijkt de kust een ruimte van uiteenlopende, onvoorspelbare mogelijkheden te bieden.

Bij de planning en het beleid voor het kustgebied moet er rekening mee worden gehouden dat er fysieke ruimte wordt gereserveerd die de gelegenheid biedt tot het beleven van de aangegeven uiteenlopende en niet-programmeerbare ervaringen.

Een visie op de Vlaamse kust

Uit het voorgaande betoog volgen twee stellingen:

- a. De Vlaamse kust is een 'key tourist area' bij het invullen van het toeristisch-recreatief behoeftepatroon van vooral de Belgen.
Als spreekbuis van de toeristisch-recreatieve sector ben ik absoluut voorstander van een beleid dat veel meer dan voorheen, het ruimtelijk gebruik aan de kustzone reguleert en waarbij tevens rekening wordt gehouden met de draagkracht van het gebied.
Voor mij is het evenwel duidelijk dat bij deze planning dient te worden uitgegaan van de toeristisch-recreatieve behoeften, waarbij tevens wordt aandacht gegeven aan verantwoorde invalshoeken m.b.t. de ecologische draagkracht.
Een unilaterale ecologische dominantie is sowieso onaanvaardbaar voor de toeristisch-recreatieve sector aan de kust

Door gebrek aan visie kwamen in het verleden de toeristisch-recreatieve belangen nauwelijks aan bod bij het bepalen van het beleid inzake ruimtelijke ordening. Sedert zijn oprichting (1 mei 2001) heeft Westtoer terzake het voortouw genomen door zijn afdeling Strategische Planning (die o.m. verantwoordelijk is voor het beleidsvoorbereidend werk inzake toerisme/recreatie en ruimtelijke ordening) te bestaffen met twee senior-specialisten inzake ruimtelijke ordening.

Verder heeft Westtoer recentelijk stellingen geponeerd m.b.t. het provinciaal ruimtelijk uitvoeringsplan voor strand- en dijkconstructies, de windmolenproblematiek aan de kust, het ontwerp ruimtelijk uitvoeringsplan Westkust en Zwinstreek, de problematiek van de kampeerwagens en het hoeve- en plattelandstoerisme.
Iedereen weet hoe belangrijk het Vlaams niveau is bij beslissingen m.b.t. de ruimtelijke ordeningsproblematiek. Een kwalitatieve bestaaffing van Toerisme Vlaanderen m.b.t. ruimtelijke ordening lijkt mij een prioriteit van eerste orde.

Terugkerend naar de context van de kust, wordt erop gerekend dat de toeristisch-recreatieve sector als volwaardige partner kan onderhandelen bij de afwikkeling van de ruimtelijke ordeningsproblematiek aan de kust.

- b. Het blijkt evident dat de toeristisch-recreatieve sector een dominante drager is van de sociaal-economische ontwikkeling aan de kust. Hieruit volgt dat het op lange termijn veiligstellen van de socio-economische positie van de toeristisch-recreatieve sector aan de Vlaamse kust een essentieel gegeven vormt wegens het belang van het toerisme voor de steekeconomie en voor de werkgelegenheid in deze regio.

Voorgaande stellingen zijn samengevat in de visie voor het toeristisch-recreatief beleid aan de kust, zoals dit werd verwoord in het door de Provincieraad West-Vlaanderen goedgekeurde 'Strategisch Beleidsplan Toerisme en Recreatie voor de kust' (2002): "Het kusttoerisme moet op een duurzame manier én de maatschappelijke recreatieve behoeften van de Vlamingen/Belgen opvangen én de socio-economische positie van het toerisme in de regio veiligstellen".

Het toeristische belang van het Zwin in de context van de Vlaamse kust

De sterk geurbaniseerde Vlaamse kust wordt aan beide uiteinden afgerond door het Vlaams Natuurreservaat De Westhoek in de Panne en het natuurgebied het Zwin in Knokke-Heist. Beide grote duincomplexen hebben een belangrijk structuurbepalend karakter voor het geheel van de kustzone.

Structurerende projecten komen niet zelden tot stand door sterke persoonlijkheden met visie en doorzettingsvermogen. In 1924 werd het Zwin aan de Compagnie du Zoute, onder leiding van de familie Lippens overgedragen. Alles werd in het werk gesteld om het Zwin met zijn fauna en flora ongeschonden te bewaren. De gronden konden best worden ingedijkt en voor landbouwdoeleinden worden gebruikt. Dit is – doelbewust – niet gebeurd. Op het einde van de jaren twintig werd de Koninklijke Baan aangelegd. In 1930 kwam het stuk Heist-Knokke klaar. Het ontwerp van de regering was de Koninklijke Baan doorheen het huidige Zwin door te trekken, richting Breskens. De visie en doortastendheid van de familie Lippens gaf hier weer de doorslag. Tenslotte stichtte Léon Lippens het allereerste natuurreservaat in ons land in 1952.

Om het toeristisch belang van het Zwin aan te tonen kunnen meerdere invalshoeken worden aangewend. Eén ervan zou een louter economische benadering kunnen zijn: bezoekersaantallen, gegenereerde directe, indirecte en geïnduceerde omzet en tewerkstelling. Hierbij worden dan door studiebureaus gesofistikeerd lijkende technieken als de reiskostenmethode, multipliereffecten, etc. ten tonele gevoerd, die me even doen glimlachen. Het Zwin vertoont een uniek natuurhistorisch kader en is door zijn uniciteit verheven tot een toeristisch attractiepunt van primair belang. Punt uit. "Pièces uniques" zijn naar waarde nauwelijks in te schatten en we weten alleen dat de waarde ervan met de tijd toeneemt.

Structurerende toeristische projecten zoals het Zwin hebben uiteraard een direct economisch belang, maar het afgeleide effect is veel ingrijpender naar het imago van de bestemming (in casu Knokke-Heist/De Vlaamse kust) toe. Automerken, modefabrikanten en andere 'merkproducten' besteden fortuinen aan imagovorming.

Het Zwin is een bijzonder zwaarwegend imago-element voor de bestemming Knokke-Heist. In een door het WES in 1998 uitgevoerd onderzoek bij de verblijfstoeristen te Knokke-Heist werd gepeild naar de meerwaarde van de kustgemeente t.a.v. concurrente badplaatsen. Het karakter en de mooie omgeving van Knokke-Heist worden hierbij op de eerste plaats vermeld door 40 % van de verblijfstoeristen. Bijzonder opvallend is de vaststelling dat het Zwin afgetekend op de tweede plaats volgt, vermeld door 30 % van de verblijfstoeristen. De meerwaarde van het Zwin wordt vermeld door 27 % van de Belgen, maar stijgt naar 40 % bij Nederlanders en Luxemburgers en zelfs tot 45 % bij de Duitsers.

Het Zwin is ontegensprekelijk een oorspronkelijk natuurhistorisch project, met een afgeleid sterke toeristische potentie. Bovendien wordt de potentiële markt gedreven door een verhoogde belangstelling voor de natuur.

Zo blijkt uit een onderzoek bij de West-Vlaamse bevolking (in 1997 uitgevoerd door de toenmalige provinciale Dienst Toerisme en Recreatie, nu opgegaan in Westtoer) dat circa één vijfde van de West-Vlamingen in de loop van het jaar minstens één trip had ondernomen met als hoofddoel het observeren van de natuur. Men moet hier wel enige nuance aan de dag leggen: tussen het observeren van fauna en flora en het wandelen in de natuur situeert zich een onduidelijke schemerzone.

Ondanks de gunstige marktomstandigheden stellen we vast dat het bezoekersaantal van het Zwin teruggelopen is van circa 300.000 in 1991 naar 175.000 een decennium later, hetzij een terugloop met 42 %. Toch een duidelijk teken dat het Zwin, naar de behoefte van de moderne recreant toe, absoluut nood heeft aan sterke, modern ingerichte toeristische voorzieningen. Natuurbehoud en toerisme kunnen mekaar in dit opzicht slechts versterken.